

- (for-) pludselig afbrydelse eller stammen
- : (si:) forlænget lyd
- :: (si::) endnu mere forlænget lyd
- (.) minipause (-> 0.3 sek.)
- (0.7) pause målt til 0.7 sek.

Litteratur

- Eriksson, Mats. 1994. Anförelsen funktion i ungdomars berättelser. A. Holmberg och K. Larsson (red.): *Svenskans beskrivning 20*. Lund: Lund University Press:131-142.
- Eriksson, Mats. 1997. *Ungdomars berättande. En studie i struktur och interaktion*. Skrifter utgivna av institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet 43.
- Hougaard, Tina Thode. 1997. *At tale sig frem. Sprogsignaler og samtaleformer hos østjyske unge*. Speciale fra Aarhus Universitet.
- Londen, Anne-Marie. 1991. Sori nu att ja här i snagakön talar svenska. Om direkta citat i samtal. Sigurd Fries (red.). *Stilistik och finlandssvenska. En samling artiklar tillägnade Birger Liljeström den 25. Juni 1991*. Umeå: Institutionen för nordiska språk:112-125.
- Londen, Anne-Marie. 1995. Samtalsforskning - en introduktion. *Folkmålsstudier 36*. Helsingfors: Meddelanden från Föreningen för nordisk filologi:11-52.
- Norrby, Catrin. 1997. Berättelseannonsering i vardagssamtal. Håkansson, G. et al. (red.): *Svenskans beskrivning 22*. Lund: Lund University Press:82-96.
- Norrby, Catrin. 1997. Hur länge är man ungdom - språkligt sett? *Ungdomsspråk i Norden*. Meddelanden från Institutionen för nordiska språk vid Stockholms universitet. Mins 43. Stockholm:213-222.
- Tannen, Deborah. 1989. *Talking Voices. Repetition, dialogue, and imagery in conversational discourse*. Cambridge: Cambridge University press.

Peter Widell og Mette Kunøe (udg.):
7. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
Århus 1999

OM REFLEKSIVERNE SIG OG SIN

Af Hans Götzsche (Aalborg Universitet)

Ved en bestemt lejlighed skulle jeg oversætte noget kollegialt 'US-engelsk' i en fælles forskningsrapport til dansk, og resultatet blev bl.a:

- (1) ... som fx et barn der blev behandlet dårligt af andre børn og voksne på grund af hendes sorte hår og hendes "skæve" øjne;

En litterær kollega gjorde mig opmærksom på, at sådan kunne man da ikke skrive på dansk. Det skulle være *sit sorte hår og sine skæve øjne*. Jeg var ikke helt enig, og er det vel næppe heller i dag. Ser vi bort fra spørgsmålet om dialektale forhold, stilleje og genre drejer det sig i første omgang om hvilke informationer ordvalget angiver: refleksivitet ('sin') over for anaforisk henvisning¹ ('hendes') over for sexus ('hun' og ikke 'han'), men derudover opstår problemet hvorvidt den anaforiske identifikation af et "subjekt" af en eller anden art kan begrunde valg af refleksiv frem for "personligt" pronomen; specielt i en sætning som ovennævnte med en såkaldt omskrevet passiv.

Nedenfor vil jeg foreslå nogle analyser, der for det første problematiserer hvorvidt det er meningsfuldt at lede efter et sproginternt "subjekt" til refleksiverne og for det andet problematiserer deres ordklassetilørsforhold. Det sidste medfører tillige en problematisering af traditionelle ordklassekriterier.

Problemet

Refleksiver er ikke lette at have med at gøre:

¹ Det er lidt forskelligt hvad forskellige fremstillinger mener om forholdet mellem refleksiv og anafor. Jeg foretrækker - som Diderichsen (1938-39) - at adskille de to begreber, og jeg skelner mellem refleksiv som et paradigme-semantisk træk og anafor (ligesom katafor) som betegnelse på en sætningssemantisk relation i forbindelse med deiksis.

- (2) Kritikken rejses nu over Forskningsministeriet for *sin* håndtering af år 2000-problemet hvor samfundet risikerer at gå i sort (Computerworld nr. 31 – 4. september 1998; min fremhævelse)

Den traditionelle grammatikeropfattelse² er sammenfattet hos Diderichsen (1946 (1966)); ifølge udbredt skik forkortet EDG:55ff) således at refleksiverne bruges som tilbagevisende til et grammatisk subjekt eller et "logisk subjekt" i en "skjult sætning" (1946:56). Eksempel (2) falder ind under at der "... til alle tider har været en stærk Tendens til at bruge *sig/sin*, skønt Skolegrammatikken gennemgående har krævet *ham/hans* osv.³ ... Ligesaa, hvor en Genstandshelhed knyttes middelbart (som Adverbial) til et Led, der ikke er subjekt" (ibid.). *Forskningsministeriet* kan alt efter temperament analyseres som en del af styrelsen i en – som en del af et adverbialled – fungerende præpositionsforbindelse, eller som (og det går jeg ind for) objekt efter hvad jeg kalder modifikatorisk adverbial (jf. Götzsche (b)). Dette sidste begreb forudsætter tilstedeværelsen af en fast forbindelse mellem de indgående ord (eller retteligt: morfemer) uanset om man vil opfatte forbindelsen som et idiom eller en kollokation⁴. I (2) ville en mere udbredt konstruktion nok indeholde *mod* i stedet for *over*, men hvilken analyse man end vælger, er det svært at få en skjult sætning med et logisk subjekt og et refleksiv ud af det, og ligesom i (1) bliver det ikke lettere af at sætningen er passiv. Ganske vist finder vi et verbalsubstantiv, *håndtering*, men vi kan ikke "opløse" eller omskrive konstruktionen så der kan indsættes et refleksiv:

- (3) Forskningsministeriet håndterer år 2000-problemet

² En komprimeret traditionel oversigt over den refleksive funktion i nogle sprog findes som bekendt hos Jespersen (1924: 221-225).

³ For at undgå misforståelse af det følgende: Skolegrammatikken må jf. Diderichsen have krævet *hans/hendes* hvor der ikke klart findes en "skjult sætning" med et "logisk subjekt", og det gælder i (2) da verbalsubstantivet ikke kan omskrives til et verballed i en sætning hvor *forskningsministeriet* bliver subjekt, og sprogbrugen har her haft en (af Diderichsen uforklaret) tendens til at bruge *sig/sin*... Når der imidlertid kan opstå tvivl om brugen i (1), så skyldes det at (1) er på grænsen til at være et af "De vanskeligste tilfælde" (EDG:56), nemlig "hvor der fra et Led ... i en saadan skjult Sætning skal henvises til Subjektet ... i den rigtige Sætning, og ikke til Subjektet i den skjulte Sætning" (ibid.). Hvis ikke *andre børn og voksne* havde været pluralis, så havde det været muligt at læse konstruktionen som at 'barnet blev dårligt behandlet af P pga. af P's sorte hår og skæve øjne', selvom det strider imod vort almindelige verdensbillede. Som (1) foreligger er der næppe tvivl om, at det er barnet der har sort hår osv., og det er spørgsmålet om den obligatoriske eller obligate brug af refleksiv i denne og lignende konstruktioner der behandles i det følgende.

⁴ Refleksiver kan som bekendt indgå i sådanne faste forbindelser, fx *beklage sig over* jf. Hansen (1967) III:378.

Kun hvis der sker en omfattende omskrivning således at et ord uden for den pågældende "Genstandshelhed" (nemlig subjektet i (2): *Kritikken*) omskrives til et verballed, kan vi vride en refleksiv konstruktion ud af det:

- (3a) Forskningsministeriet kritiseres for sin håndtering ...

Men man kan i så fald diskutere hvorvidt (3a) er en "skjult sætning" i (2). Hvis vi henviser til 'sprogfølelsen', kan vi føle en vis utilpashed ved (2), ligesom nogle af os vil gøre det ved (1), men vi kan ikke afvise at brugen i (2) har fundet sted – og at opfatte det som en skrivfejl løser næppe nogen problemer. Diderichsen er i EDG selvfølgelig synligt utilpas ved lignende eksempler, men han refererer – som vanligt og loyalt – den herskende brug. Som bekendt findes der før hans sammenfatning i EDG nogle omfattende overvejelser i hans lille afhandling i *Acta Philologica Scandinavica* 13, og her formulerer han reglen for brugen af refleksiver således:

Reflexivet kan altsaa kun bruges, naar to Led ved en og samme Tankeakt sættes i et Forhold til hinanden, der ikke er omvendeligt, men – med Russell's Udtryk – asymmetrisk, og Reflexivet kan kun bruges henvisende fra Relationens Endepunkt til dens Udgangsbasis. (Diderichsen 1938-39:34)

men straks bliver han nødt til at indrømme, at

... kan det dog ikke skjules, at begge de Elementer, der indgaar i den, endnu hører til de stærkest omdisputerede; det er lige saa lidt lykkedes paa endelig Maade at definere det for den grammatiske Enhed »Sætningen« konstituerende, (ibid.)

Man kan tilføje, at regelformuleringen tillige er så abstrakt at den vanskeligt kan gøres anvendelig, og vi kan således ikke med reglen afgøre hvad der er mest korrekt i:

- (4) Genkendelse på baggrund af featurestrømme, der kan dække hver *sit* frekvensbånd af talen ... (eksempel fra en naturvidenskabelig kollega)
- (5) Genkendelse på baggrund af featurestrømme, der kan dække hver *deres* frekvensbånd af talen

Der er ingen tvivl om, at (4) falder ind under reglen i *Acta*, og vi kan også omsætte konstruktionens skjulte sætning til en rigtig sætning:

- (6) featurestrømmene dækker hver sit frekvensbånd

men jf. EDG:57 bruges der her nu i rigssproget *deres* pga. at subjektet er pluralis. Denne kongruensregel er ikke særlig logisk, for ganske vist betyder (4) og (5):

- (7) ... der hver (for sig) kan dække deres (eget) frekvensbånd

men hver enkelt featurestrøm dækker jo kun 'sit eget' frekvensbånd og ikke de andres, hvorfor konstruktionen *deres eget* burde betyde ét frekvensbånd som alle featurestrømme tilsammen dækkede. Eksemplet bliver særlig spidsfindigt pga. at *bånd* er ubøjet i pluralis, og man derfor kan udlægge konstruktionen som (8):

- (8) ... der kan dække hvert sit frekvensbånd / [eller] hvert enkelt af deres frekvensbånd

I singularistolkningen 'dækker hver enkelt featurestrøm sit eget frekvensbånd', men i pluralistolkningen 'dækker hver enkelt featurestrøm sit eget af alle frekvensbåndene'.

Der er således ikke meget hjælp at hente, hverken i teoribehandlingen, i regelsættet eller i en semantisk analyse.

Semantik

I stedet for at forlade sig på sprogfølelsen eller på ekstremt abstrakte, teoretiske forsøg vil jeg så foreslå at man sætter problemet i forhold til den traditionelle grammatiks klassifikation af refleksiverne som pronominer – hvilket da også er hvad Diderichsen gør i sin sammenfatning i *Acta* (Diderichsen 1938-39:88-90).

I almindelighed antages det, at refleksiver i de i forhold til dansk omkringliggende sprog er pronominer hvis de ikke er verber (jf. Trask 1993:233-34 og Crystal 1997:327-28), og EDG gør det samme. Der er to egenskaber som normalt tillægges pronominerne: de kan erstatte nominer eller nominalfraser (jf. Crystal:312), og deraf som bekendt navnet; og de har en

deiktisk betydning (jf. Crystal 1997:107). EDG kommer ikke gerne ind på erstatningsegenskaben (EDG:27), formodentlig fordi Diderichsen er klar over at den ikke holder for en nærmere teoretisk granskning, og EDG har sin egen udlægning af deiksis-egenskaben, nemlig den Brøndalske ordklasse-semantik: ingen benævnelse eller beskrivelse, kun en "tom Ramme" (EDG:50). Man kan diskutere Brøndals universalsemantik, men den modsiger ikke en forståelse af deiksis som dette at et udtryk henviser (refererer) direkte til entiteter i en situation, uden hvilken henvisning vi ikke vil kunne kende til udtrykkets betydning (jf. Crystal 1997:107). Refleksiver er da deiktiske udtryk med såkaldt ko-referens med et "subjekt" for den refleksive relation (jf. Crystal 1997:327).

Lad os først forholde os til spørgsmålet om deiksis. Jeg har andetsteds (Götzsche (a)) defineret deiksis som pragmatisk underbestemthed (underspecifikation), men det var nok en fejltagelse. Pronominers "indhold" er karakteriseret ved at de er **semantisk** underbestemte: for at vi kan vide hvem *jeg* eller *hun* er, må vi søge yderligere informationer andetsteds, enten i situationen eller i teksten, fordi udtrykket *jeg* kun betegner 'den talende eller skrivende' og *hun* kun betegner 'en person af sexus hunkøn' (jf. Diderichsen 1938-39:88-89). Forskellen mellem deiktiske og ikke-deiktiske udtryk er da, at deiktiske udtryk nødvendigvis forudsætter tilstedeværelsen af yderligere informationer for at en konstruktion kan være meningsfuld, og disse yderligere informationer leveres da af den pragmatiske sammenhæng, mens ikke-deiktiske udtryk ikke medfører denne forudsætning. Teorien indebærer ikke hermed at alle nominale udtryk af den grund skulle indeholde tilstrækkelige informationer til at man altid ved hvem eller hvad der tales om. Forskellen består i at deiktiske udtryk ikke indeholder nok informationer til, at man kan identificere en referent uden at den talende eller skrivende leverer mere information end den semantiske om hvem eller hvad vedkommende tænker på, altså henvisningens intention (med -t-), selvom samtalepartnerne deler et diskursivt univers. Selv hyppige navne som *Hansen* og tågede udtryk som *den litterære institution* vil – i de rette diskursive omgivelser – kunne bruges til at finde en afgrænset referent (eller et kompleks af entiteter der tilsammen udgør referenten), men *jeg* og *hun* vil hele tiden kunne skifte referent alt efter hvem der taler og hvem der nu tales om uden at man har skiftet emne.

Kan man så sige, at pronominer kan erstatte nominer? Ikke i den bogstavelige betydning af 'erstatte'. Man kan ikke sige, at vi i en given konstruktion kan erstatte substantivet *Hansen* med *han*. Konstruktioner er i det virkelige liv singulære begivenheder, og kun i eksemplerner-

nes verden kan vi "erstatte" noget med noget; hvorved vi så naturligvis laver en ny og anden konstruktution. Når altså et pronomen her "erstatte" et nomen i et udtryk, så har vi to forskellige konstruktioner af hvilke den ene ville have kunnet være brugt i stedet for den anden i en bestemt kontekst eller situation. Hvis vi således skal være teoretisk glade og tilfredse, så kan vi i stedet for "erstatte" sige at et pronomen vil kunne bruges i bestemte konstruktioner i stedet for nominer; hvilket vi så gør når vi bruger dem.

Om refleksiverne er nu at sige, at de næppe hverken er deiktiske eller kan "erstatte" nominer. Lad os tage det deiktiske først. Det er tvivlsomt om man kan sige, at refleksiverne er semantisk underbestemte. Tværtimod har de en velafgrænset betydning, nemlig den refleksive: dette at – og nu skal vi passe på – 'handlende' (eller et forholds) subjekt selv (eller en del af dette selv) er objekt for den i en konstruktion angivne eller underforståede handling (eller forhold)⁵; eller med vanlig antropocentrisk projektion i metaforer eller idiommer bruges om ikke-menneskelige ting fra naturens verden. Det er vel denne tankefigur som Diderichsen betegner som en "en ikke omvendelig Relation" (1938-39:89). Det er måske også det der gør, at refleksiver i almindelighed antages ikke at kunne tage "split antecedents" (jf. Okada 1997:60):

- (i) * Gianni brought back Maria to themselves [*Gianni ha ricondotto a stessi]

men kan gøre det ved såkaldte "picture noun reflexives" (Okada:61):

- (ii) Mary showed Paul a nice picture of themselves
(iii) Mary whispered secret things to Paul about themselves

[Okadas indeksangivelser er udeladt i exx (i) – (iii)]

I de lånte eksempler er det netop tilfældet at det handlende subjekt indgår som en del af objektet i (ii) og (iii), og ikke gør det i (i).

Den anførte grundbetydning påvirkes – efter min opfattelse – ikke af, at man i en del sprog

⁵ Ofte sammenblander grammatikker virkelighedens (eller uvirkelighedens) handlende subjekter med semantiske størrelser og kalder dem "logiske subjekter" eller giver dem en betegnelse i et system af såkaldte "semantiske roller". Der er her ikke tale om nogen af delene jf. Götzsche 1994.

kan finde mere eller mindre faste konstruktioner hvor et "refleksivt pronomen" har forskellige semantiske funktioner (jf. Dobrovie-Sorin 1998:400):

(iv) Jean se lave	'Jean washes himself'	reflexive <i>se</i>
(v) Le grec se traduit facilement	'Greek translates easily'	middle <i>se</i>
(vi) Il s'est traduit trois romans	'Three novels were translated'	passive <i>se</i>
(vii) La branche s'est cassée	'The branch broke'	ergative <i>se</i>
(viii) Jean s'est souvenu de Marie	'Jean remembered Marie'	inherent <i>se</i>

[Annotationen er udeladt]

I den refererede fremstilling påpeges det, at alle romanske sprog kan konstruere de anførte betydninger ved hjælp af modsvarende former, og på dette punkt adskiller de sig fra i hvert fald dansk. Men man kan diskutere, hvorvidt det er nødvendigt at udskille en hard core-refleksiv fra de andre, som altså ikke betragtes som refleksiver. Uanset den historiske oprindelse til konstruktionerne kan man vel analysere dem alle som refleksive, fx:

- (v) Le grec se traduit facilement
'græsk [metaforisk handlende subjekt] sig oversætter let'

Vender vi nu tilbage til spørgsmålet om deiksis-egenskaben, så må man konstatere at der ved refleksiver ikke – som ved pronominer – mangler yderligere informationer for at vi kan vide hvem der er det handlende virkelige eller forestillede subjekt, for det vil altid fremgå af konstruktionen⁶. Hvis ikke det gør det, er det illegitimt at bruge refleksiverne, eller også har de mistet deres betydning af refleksivitet som fx i *til/i sin tid* (jf. Diderichsen 1938-39:37ff). Prototypiske konstruktioner kan fx være:

⁶ Erik Hansen indvendte ved min mundlige fremlæggelse på MUDS 7, at der ikke findes noget 'subjekt' i konstruktionen *at skynde sig*, hvorfor den ikke dækkes af definitionen ovenfor. Efter at have overvejet mit spontane svar (at konstruktionen er elliptisk) må jeg indrømme, at der ikke findes noget elliptisk 'subjekt'. Derimod findes der et abstrakt underforstået (implicit) 'subjekt' i den pågældende nominalfrase, hvilken sidste som infinitiv med refleksivmorfe har samme semantiske status som et verbalsubstantiv som fx *kørsel*. Ved den slags udtryk er det meningsløst at spørge efter hvem der er det 'handlende subjekt', da det netop er abstrakt, og vi behøver ikke yderligere informationer for at identificere et konkret 'subjekt' da der ikke er noget.

(9) Peter har slået sig

(10) Peter har slået sin hund

og her har vi ikke brug for flere informationer for at identificere en mulig referent for *sig* eller *sin*. Det har vi heller ikke i:

(11) han har slået sig

(12) han har slået sin hund

forudsat at vi får tilstrækkelige oplysninger om hvem *han* er. Hvilket sidste også gælder:

(13) han har slået ham

(14) han har slået hans hund

Det sidste eksempel siges at være ambiguøst fordi vi ikke kan vide om der evt. menes *sin hund*, således som det kan være tilfældet i visse danske dialekter, og noget er der om det, da der skal mere information til at afgøre sagen end der findes i konstruktionen selv. Hvis der så er tale om underforstået refleksivitet vil det være rimeligt at tale om ko-referens for de to pronominer i (14), men derudover er der ingen grund til at betegne refleksivers betydningshenvisning som ko-referens. Referensen for et refleksiv vil være fastlagt via betydningen af det udtryk som betegner det handlende subjekt, nemlig som sammenfaldende med dettes betydning og dermed i givet fald dettes referens; hvilket er noget andet end ko-referens hvor to udtryk hver for sig refererer til den samme entitet.

Konstruktionerne (9) til (14) viser også, at det ikke er refleksiverne der kan "erstatte" noget, men at de selv tværtimod kan "erstattes" af fx personlige pronominer. Det tyder jo på, at de i stedet for har en slags "nomenfunktion", og det er måske hvad man kan antage hvis deres semantik skal sættes ind i en grammatisk ramme.

Syntaks

I almindelighed mener jeg, at ordklasseinddeling ikke blot kan ske på semantisk grundlag som fx hos Brøndal, men at klassificering af grammatiske enheder skal ske på baggrund af syntaktiske funktioner, og jeg foretrækker at udtrykke det således, at det forhold at grammatiske enheder kan udfylde bestemte syntaktiske funktioner, gør at de tilhører bestemte syntaktiske kategorier. Hvis semantikken så også passer, er det bare dejligt. Med denne forudsætning vil jeg foreslå, at refleksiver opfattes som **bundne morfemer**.

Nu kan det sommetider være uklart hvad et morfem er, men jeg har tidligere gjort opmærksom på at den traditionelle inddeling af ord i stamme og evt. bøjningsmorfemer har sine svagheder. Tager vi fx et finsk verbum (jf. Götzsche 1994:184):

(15)	kerto-	'tell' (root)
	kerto-vat	'they tell'
	kerto-kaa	'you (imperative 2nd person plural) tell'
	kerro-n	'I tell' (stadieväxling 'consonant mutation')
	kerro	'you (imperative 2nd person singular) tell'

så vil det være noget nær meningsløst at tale om den såkaldte rod som en stamme for bøjningsendelser, fordi den ændrer udseende efter endelserne og kun kan forekomme med en endelse. Jeg har derfor foreslået (Götzsche 1994:175ff), at hele "ordet" opfattes som ét morfem med flere "betydninger", ligesom man siger at visse bøjningsendelser har flere "betydninger". Således siger jeg, at ét morfem som fx *hunden* har både semantisk (hvad jeg kalder) signifikation som 'hund' og paradigmatisk signifikation som 'definit singularis', samtidig med at det i en aktuel konstruktion har syntaktisk signifikation som enten subjekt, (dativ-) objekt eller en del af en frase. Set på denne måde eksisterer der ikke ord i traditionel forstand med en bøjningsendelse som et bundet morfem. Derimod vil den såkaldt foranstillede artikel være et eget (bundet) morfem (jf. *en stor hund*), fordi det i en nominalfrase kan adskilles fra det morfem som det specificerer, og hvad jeg kalder modifikatorisk adverbial – som fx i *Peter holder ikke af Pia mere* hvor *af* betragtes som et sådant adverbial – vil være et eget (bundet) morfem, fordi det fungerer som et selvstændigt sætningsled.

Inden for dette koncept har refleksiverne samme funktion som andre bundne morfemer:

de angiver en betydning som ellers ville have været angivet af en mængde (en begrebsklasse) af morfemers paradigmatiske (dvs. fælles) signifikation, i dette tilfælde som ovenfor anført at det 'handlende subjekt selv er objekt for den i konstruktionen angivne handling'. Mens pronominerne er frie, deiktiske morfemer kan refleksiverne efter min opfattelse siges at være bundne, ikke-deiktiske morfemer, og det vil derfor ikke være rimeligt at gøre refleksiverne til pronominer. Men hvad gør man så? Ja, hvis jeg nu gerne vil have afskaffet ordbegrebet som teoretisk, grammatisk størrelse, så er det nok næppe tilrådeligt at henføre dem til en anden klasse af lige netop ord, men de traditionelle klassificeringer kan da også stort set indpasses i et antal morfemklasser (eller morfemparadigmer, som jeg foretrækker at kalde dem). Her lægger refleksiverne sig til substantivparadigmerne, fx *hund*, *hunden*, *hunde*, *hundene* alle med modsvarende genitivparadigmer, på samme måde som fx de såkaldt foranstillede artikler, og paradigme-semantisk ligger de tæt op ad genitiven (jeg skal ikke her komme ind på genitivens oprindelseshistorie og ej heller brugen af refleksiv som genitiv i andre nordiske sprog). Syntaktisk fungerer de enten som led (*sig*) eller som en del af en nominalfrase (*sin*), og på den måde ligner de hver for sig visse adverbialled og artiklerne. Om man så skal finde på et specielt navn til de ifølge denne teori bundne morfemer er selvfølgelig mest et spørgsmål om markedsføring, og umiddelbart forekommer det ikke teoretisk nødvendigt. Artikler er da stadig artikler og refleksiver tilhører da det lukkede formparadigme refleksiv, analogt med det lukkede formparadigme genitiv. Funktionen er så den, at et hvilket som helst morfem der opfylder eller tillægges formkriterierne (dvs. indgår i en konstruktion hvor det kombineres med *sig* eller *sin*) kan lukkes ind i det åbne betydningsparadigme (den semantiske klasse) 'refleksiv', analogt med det åbne betydningsparadigme 'genitiv'.

Problemløsning

Kan man så afgøre hvad der er mest korrekt: *sin* eller *han/hendes* i bestemte konstruktioner? Ifølge den her foreslåede teori og analyse kan man ikke sige hvad der er dansk grammatik og semantik, og som skal følges for at budskabet kommer frem. Valget mellem det ene og det

⁷ Det skal forstås således, at et hvilket som helst morfem der indeholder det genitiviske særtræk -s (lukkes ind i det lukkede formparadigme genitiv ved at opfylde formkriteriet) bliver medlem af betydningsparadigmet (den semantiske klasse) 'genitiv'.

andet i fx (1):

- (1) ... som fx et barn der blev behandlet dårligt af andre børn og voksne på grund af hendes sorte hår og hendes "skæve" øjne;

afhænger af hvilken information det i den pågældende dialekt eller det pågældende sprog er muligt at udtrykke – i fx finsk findes der ikke refleksiver, og refleksivitet må udtrykkes med kombinationer af ord for 'selv' og kasusendelser – og derefter hvilken information det er relevant at oplyse for at undgå misforståelser i en bestemt kontekst eller situation. I (1) går der ingen information tabt ved brugen af de personlige pronominer i genitiv, og der er igen grund til at kræve brug af det refleksive possessiv *sin*. Et krav herom vil kun være udtryk for en social norm for hvad der er smukkeste og skønneste⁸.

Hvad folk så vælger, afhænger så dels af om de har fået en ordentlig opdragelse og derfor følger dansklærerreglerne – og så skal der bruges *sin* i (1) – dels af om deres intuition (som Diderichsen kalder "sprogfølelsen") tilsiger dem at bruge *hans/hendes* (som kan have overvægt i visse dialekter) eller *sin* (som er mest udbredt i standarddansk). Intuitionen fungerer da som et udtryk for dels sprogbrugerens indbyggede grammatik, hvad enten denne er dialektalt eller natiolektalt præget, dels af de situationelle eller kontekstuelle informationsbehov. Denne intuition lader sig nok kun vanskeligt regulere ved hjælp af regler der ikke er baseret på sprogvidenskabelige overvejelser.

Litteratur

- Crystal, David. 4th Ed. 1997. *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. Oxford: Blackwell Publishers.
Diderichsen, Paul. 1946 (3. udg. 1966). *Elementær dansk Grammatik*. Gyldendal. (EDG)
Diderichsen, Paul. 1938-39. Om Pronominerne *sig* og *sin*. *Acta Philologica Scandinavica* 13:1-95.
Dobrovie-Sorin, Carmen. 1998. Impersonal *se* Constructions in Romance and the passivization of Unergatives", i *Linguistic Inquiry*, Volume 29, Number 3:399-437.

⁸ Et eksempel på den spontane, moderne sprogbrug jf. note 3 dukkede op ved et af foredragene på MUDS 7 i et støtteark uddelt af Eva Skafte Jensen ("Mr. Bean i tale og skrift", informant DSB3): *Mr. Bean kigger op og ser til hans store overraskelse ...* Herudover har Ole Ravnholt efterfølgende venligt forsynet mig med følgende eksempler til eftertanke: *Gerda Marie Hansen, Faaborg, overtog sammen med sin mand hendes fars slagterforretning i Korinth, som parret drev i mere end 40 år. (under "Dødsfald", Politiken 25/10-98, 1. sek. s. 11); Erik Bo Hansen scorede i weekenden sit første mål for hans nye klub. (Politiken ??).*

- Götzsche, Hans. 1994. *Deviational Syntactic Structures. A Contrastive Linguistic Study in the Syntax of Danish and Swedish*. Doktorsavhandling. Göteborgs universitet. Institutionen för svenska språket.
- Götzsche, Hans (a). Under udgivelse. On the Analysis of Clefting. Bidrag på XVIth Scandinavian Conference of Linguistics. Åbo 14-16 november 1996.
- Götzsche, Hans (b). Under udgivelse. Om satsadverbial i svenska. Bidrag på Svenskans beskrivning 23, Göteborg 15-16 maj 1998.
- Hansen, Aage. 1967. *Moderne Dansk* bind III. Grafisk Forlag.
- Jespersen, Otto. 1924. *The Philosophy of Language*. London: George Allen & Unwin Ltd.
- Okada, Sadayuki. 1998. Reflexive pronouns with split antecedents, *Journal of Pragmatic* 30:59-84.
- Trask, R. L. 1993. *A Dictionary Of Grammatical Terms In Linguistics*. London and New York: Routledge.

Peter Widell og Mette Kunøe (udg.):
7. Møde om Udforskningen af Dansk Sprog
Århus 1999

HUMORALPATOLOGIENS BETYDNING FOR METAFORISKE VREDESKONCEPTER

Carsten Hansen (Københavns Universitet)

Som man sikkert erindrer fra diskussionen efter mit foredrag om Lakoff & Johnsons metaforprojekt på MUDS 6 for to år siden, kom vi ind på Lakoffs bombastiske udtalelse: "Det sproglige tegn er ikke vilkårligt. Det er motiveret." Det afgørende er imidlertid: På hvilket niveau er der tale om motivation? Hvad består motivationen i? Er den fysiologisk eller kulturelt bestemt? Eller begge dele?

Dér fortsætter jeg så i denne artikel. Her vil jeg tale om humoralpatologiens betydning for metaforiske vredekoncepter.

Humoralpatologien

Humoralpatologien, eller humoraldoktrinen, går i sin oprindelse tilbage til Hippokrates fra Kos (ca. 460-375 f.Kr.), men fik sin klassiske, kanoniske udformning af Galenos (130-201). Under navnet Salernoskolen fungerede den som forbillede og inspirator for middelaldermedicinen i Europa.

Læren om de fire legemsvæsker, også kaldet kardinalvæsker: gul galde, sort galde, slim og blod, danner kernen i humoralpatologien. Den indgår som medicinsk lære om det menneskelige mikrokosmos i et større filosofisk system gående ud på at alt i universet udgør et større, harmonisk sammenhængende hele - makrokosmos - bestående af de fire grundelementer ild, jord, vand og luft. De fire kardinalvæskers indbyrdes harmoniske balance er en forudsætning for menneskets sundhed. Forrykkes den indbyrdes balance, indtræder sygdom.

Aristoteles føjede en række andre træk til det korrelerende skema med kardinalvæsker og grundelementer, nemlig de fire træk [kold, varm, våd, tør], som kunne kombineres på tværs. Resultatet giver således følgende trækkombinationer: